

**ЎЗБЕКИСТОНДА НОБАНК КРЕДИТ ТАШКИЛОТЛАРИ ФАОЛИЯТИ
ВА УЛАР ФАОЛИЯТИНИНГ ЗАМОНАВИЙ ҲОЛАТИ ТАҲЛИЛИ**

**АНАЛИЗ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НЕБАНКОВСКИХ КРЕДИТНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ И
СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ИХ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УЗБЕКИСТАНЕ**

**ANALYSIS OF THE ACTIVITIES OF NON-BANK CREDIT ORGANIZATIONS AND
THE CURRENT STATE OF THEIR ACTIVITIES IN UZBEKISTAN**

Назарова Муслима Назаровна

ТДИУ “Молия ва бухгалтерия ҳисоби”

кафедраси катта ўқитувчиси

Назарова Муслима Назаровна

Старший преподаватель кафедры

“Финансы и бухгалтерский учет”

Nazarova Muslima Nazarovna

TSUE "Finance and Accounting"

Senior Lecturer of the Department

Аннотация. Ушбу мақолада нобанк кредит ташкилотлари, уларнинг ҳуқуқий асослари ҳамда республикамизда фаолият олиб бораётган нобанк кредит ташкилотлари фаолиятининг замонавий ҳолати маълумотлари таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: нобанк, кредит, микромолия ташкилоти, ломбард, қарз, гаров, банк, хизматлар, микромолиялаш, қонун, меърий хужжатлар, ҳуқуқ, маблағ, фаолият

Аннотация. В данной статье анализируются сведения о небанковских кредитных организациях, их правовых основах, а также современное состояние небанковских кредитных организаций, действующих в нашей республике.

Ключевые слова: небанковский, кредит, микрофинансовая организация, ломбард, долг, залог, банковское дело, услуги, микрофинансирование, право, нормативные документы, право, финансирование, деятельность

Annotation. This article analyzes information about non-bank credit organizations, their legal framework, as well as the current state of non-bank credit organizations operating in our republic.

Keywords: non-banking, credit, microfinance organization, pawnshop, debt, pledge, banking, services, microfinance, law, regulations, law, financing, activities

Кириш

Мамлакатимизда сўнги йилларда молиявий хизматлар оммабоплигини оширишга ва улар фаолиятини янада ривожлантиришга қаратилган қатор

тадбирлар амалга оширилиб келинмоқда. Ўзбекистон Республикасида фаолият кўрсатаётган банклар билан бир қаторда нобанк кредит ташкилотлари ҳам микромолиявий хизматлар кўрсатиб келмоқда.

Ўзбекистонда камбағалликни қисқартириш борасида Президентимиз ташаббуси билан олиб борилаётган сиёсат банк-молия секторини ислоҳ қилиш орқали кредит ташкилотларининг молиявий оммабоплигини оширишга қаратилган. Бу борада тижорат банклари билан бир қаторда нобанк кредит ташкилотларини ривожлантириш масаласи Президентимизнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасидан ҳам ўрин олган.

Тижорат банклари доим ҳам кичик ҳажмдаги кредитлар, микроқарзлар ёки қисқа муддатли кредитлар беришга қизиқиш билдиравермайди. Шундай экан бундай ҳолатларга албатта нобанк кредит ташкилотлари ўз хизматларини беминнат кўрсатади. Айниқса, бугунги кунда кредитга бўлган эҳтиёж ортиб бораётган бир даврда ломбардлар ўзларининг оммабоп хизматларини сифатли кўрсатиши айни муддаодир.

Иқтисодиётни бир маромда ривожланишида нобанк кредит ташкилотларининг хизматлари муҳим аҳамият касб этади. Улар кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни, аҳолини қўллаб-қувватлашда банклар қатори микромолиявий хизматлар кўрсатиб келмоқда. Шунини алоҳида таъкидлаш лозимки, бугунги кунда нобанк кредит ташкилотлари сони 165 тага етди, булар микромолия ташкилотлари ва ломбардлардир. Шундан 85 таси микромолия ташкилотлари, 80 таси эса ломбардларни ташкил қилади. [15]

Микромолия ташкилотлари ва ломбардлар фаолияти сўнгги йилларда яхшиланиб бормоқда. Яъни жисмоний шахслар томонидан қисқа муддатда пул маблағларига бўлган эҳтиёж ошиб, миқозлар сони ҳам ортиб бормоқда.

Юқоридагилардан келиб чиқиб айтиш мумкинки, республикамизда микромолиявий хизматлар кўрсатишни янада яхшилаш албатта нобанк кредит ташкилотларининг фаолиятини янада такомиллаштириш зарурлигидан келиб чиқади.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Бирқанча иқтисодчи олимлар ва мутахассислар нобанк кредит ташкилотлари бўйича ўзларининг илмий тадқиқотларида, дарслик, ўқув қўлланма, илмий мақолаларида ҳамда турли хил халқаро конференция ва анжуманларда фикр ва муҳозаларини келтириб ўтишган. Улар томонидан нобанк кредит ташкилотларининг мамлакат иқтисодиётида тутган ўрни ва уларнинг банклардан фарқи, нобанк кредит ташкилотларининг аҳоли даромадларини оширишдаги аҳамияти бўйича кўрсатиб ўтишган.

Россиялик иқтисодчи олим Е.Ф.Жуковнинг “Банклар ва нобанк кредит ташкилотлари, уларнинг операциялари” номли дарслигида нобанк кредит институтларининг Россия ва бирқанча хорижий давлатлардаги фаолияти кўриб

чиқилган бўлиб, унда асосан Россия давлатининг нобанк кредит ташкилотларининг кенг доирадаги актив ва пассив операцияларининг бошқариш механизмлари ҳамда кўрсатилаётган бошқа турли хил молиявий хизматлар ҳақида маълумотлар кўрсатилган.[5]

Россиялик иқтисодчи олимлардан Сычев Андрей Викторович ҳам нобанк кредит ташкилотлари бўйича илмий изланиш олиб бориб, нобанк кредит ташкилотларини ривожлантиришнинг концептуал ва стратегик йўналишларини белгилаб, улар фаолиятида ишонч ва ҳалоллик тамойилларини асослаб берган.[6]

Яна бир россиялик иқтисодчи олимлардан Мамута Михаил Валерьевич кредит бозорини фаол ривожда молиявий хизматларни таклифида нобанк кредит ташкилотларининг аҳамияти ҳақида илмий қарашларини ёритиб берган.[7]

Профессор Т.Каралиевнинг умумий раҳбарлиги ва таҳрири остида “Банк иши” дарслигида таъкидланишича молия-кредит ташкилотлари сифатида инвестицион компаниялар ёки трестлар, молиявий (холдинг) компаниялар, суғурта компаниялари, пенсия жамғармалари, жамғарма кассалари, ломбардлар, кредит кооперациялари (уюшмалари), ипотека компаниялари, факторинг компаниялари, траст компаниялари, маълумотларни қайта ишлаш компаниялари, лизинг компаниялари, микрокредит ташкилотлари, омонат, ссуда бериш билан шуғулланувчи ассоциациялар кабиларни фаолияти ҳамда республикамизда фаолият кўрсатаётган нобанк кредит ташкилотларидан микрокредит ташкилотлари ва ломбардларнинг ҳуқуқий жиҳатлари, фаолият олиб бориш учун керакли ҳужжатларни расмийлаштириш тартиблари, уларнинг ишлаш тартиб-қоидалари ҳақида батафсил маълумотлар келтирилган.[8]

Иқтисодчи олимларимиз Россия иқтисодчи олимлар, билан биргаликда илмий изланишлар олиб бориб, Ўзбекистон ва Россия давлатлари ва бошқа турли хорижий далаатларнинг банк тизими, уларнинг ликвидлилиги, банк хизматлари, операциялари, кредит ташкилотларининг фаолияти ҳамда уларнинг назарий-амалий жиҳатларини ёритиб берувчи дарслик яратилди.[9] О.И.Лаврушин таҳрири асосида Н.И.Валенцева, У.У.Азизов, Т.М.Каралиев, Э.Т.Кадировлар билан яратилган “Банк иши” дарслиги ўзбек-россиянинг жуда бой материаллари асосида Базель келишувлари талабларига асосланган маълумотлар кўриб чиқилган.

Россиялик иқтисодчи олимлардан М.С.Марамыгина ва Е. Н. Прокофьевойлар авторлигида “Пул, кредит, банклар” номли дарслигининг 3-бобида нобанк кредит ташкилотлари тўғрисида келтириб ўтилган бўлиб, уларнинг иқтисодиётдаги ўрни ва аҳамияти ҳамда тўхталган. Асосан нобанк кредит ташкилотлари банк қонунчилигида назорат қилиниши ва молиялаштириш соҳасида микрокредит ташкилотлари, ломбардларнинг аҳолига

хизмат кўрсатишдаги фаолиятига эътибор қаратилган.[10] Яна россиялик олимлардан А. Е.Дворецкаянинг “Пул,кредит,банк” дарслигининг учинчи бўлимининг 15-бобида нобанк кредит ташкилотларининг молиявий жиҳатлари ва уларнинг фаолияти тўғрисида ёритилган.[11]

Урманова Наталья Равильевна республикамизда микромолиялаш хизматларини янада яхшилаш, уларни ривожлантириш бўйича фикрлар билдириб, микромолиялашни сифатини ошириш орқали истиқболда хизматларни янада такомиллаштириш йўллари орқали иқтисодиёт тармоқларини ривожлантириш тўғрисида илмий асосланган таклифлар ишлаб чиққан.[12]

Рахманов Илхом Хуррамович ўзининг “Ўзбекистон Республикасида микромолиявий хизматларни такомиллаштириш йўллари” номли мавзуда ёзилган номзодлик диссертациясида микромолиявий хизматлар ва уларнинг иқтисодиётдаги аҳамияти ҳамда нобанк кредит ташкилотларининг банклар қатори фаол микромолиялашдаги роли ҳақида илмий фикрлар билдирган.[13]

Тадқиқот методикаси

Нобанк кредит ташкилотлари бўйича мавжуд бўлган илмий тадқиқотларни ўрганиш, республикамизда фаолият кўрсатаётган ломбардлар фаолиятини ўзгаришларини таҳлил қилиш статистик маълумотларни ўрганиш ва иқтисодий жиҳатдан таққослаш ва таҳлил қилиш, мантиқий фикрлаш, илмий абстракциялаш, маълумотни гуруҳлаш усулларида кенг фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар

Мамлакатимизда микромолиялаш тизими янада ривожланиб, молиявий хизматлар оммабоплигини ошириш ва аҳолининг асосий молиявий хизматларга бўлган эҳтиёжини қондиришга қаратилган қатор тадбирлар амалга оширилиб келинмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Марказий банки томонидан молиявий оммабоплик соҳасидаги илғор халқаро тажрибани ҳисобга олган ҳолда таркибида молиявий хизматлар оммабоплигини кенгайтиришни, аҳоли ва тадбиркорлик субъектларининг молиявий саводхонлик даражасини оширишни, молиявий хизматлар истеъмолчилари ҳуқуқларини ҳимоя қилишни назарда тутувчи молиявий оммабопликни оширишнинг миллий стратегиясини ишлаб чиқишга Жаҳон банкининг техник кўмаги жалб этилган бўлиб, микромолиялаштириш соҳасини янада ривожлантириш учун қулай шарт-шароитларни яратиш мақсадида бирқанча чора-тадбирлар ишлаб чиқилмоқда. Шулар жумласидан, микромолиялаштириш соҳасини янада ривожлантириш учун қулай шарт-шароитлар яратиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 23 июлдаги “Микромолиявий хизматлар оммабоплигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ–4400-сонли қарорни қабул қилиниши бугунги кунда нобанк кредит ташкилотларини фаолиятини янада ривожлантиришга қаратилгандир. Ушбу қарорга мувофиқ,

нобанк кредит ташкилотлари кўрсатадиган хизматлар доираси кенгайтирилди ва микромолиявий хизматлар ҳажми оширилди.[4]

Республикамизда ломбардлар фаолиятини кўриб чиқадиган бўлсак, бугунги кунда улар фаол равишда ишлаб келмоқда. Нобанк кредит ташкилотларининг сони кундан-кунга ошиб бормоқда.

Кредит ташкилотлари фаолиятини ташкил этиш учун ҳуқуқий асосларни такомиллаштириш, шунингдек, тижорат банкларини микромолиялаштириш жараёнларига жалб қилиш бўйича кўрилаётган чораларга қарамасдан, республикада микромолиявий хизматлар кўрсатиш ҳажмини сезиларли даражада кенгайтиришда бир қанча муаммо ва тўсиқлар мавжуд.

Ҳозирги кунда нобанк кредит ташкилотлари фаолияти “Нобанк кредит ташкилотлари ва микромолиялаштириш фаолияти тўғрисида”ги Қонун ҳамда Марказий банкнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатларига мувофиқ тартибга солинади, унга кўра, улар томонидан кўрсатиладиган хизматлар учун тўловлар фақат миллий валютада белгиланади.

Марказий банк молия-банк тизими барқарорлигини сақлаб туриш, қарз олувчилар ва кредиторларнинг манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлаш, микрокредит ташкилотлари ва ломбардларнинг фаолиятини тартибга солиш ҳамда назорат қилиш борасидаги вазифаларини амалга ошириш учун текширувлар ўтказди.

Демак, микромолиялаштириш қонунчилигини такомиллаштириш, соҳанинг энг самарали ва замонавий амалиётларини жорий этиш талаб этилади. Бу борада, айниқса, масофадан хизмат кўрсатиш турларини кенгайтириш, хизматлар тақдим этиш жараёнини соддалаштириш, аҳолида қарз ҳажмининг ҳаддан ташқари ортиб кетишига йўл қўймаслик чораларини кўриш, молиявий оммабопликни оширишда исломий молия тамойилларини жорий қилиб бориш нобанк кредит ташкилотлари ва микромолиялаштириш соҳасини янада ривожлантиришнинг энг долзарб вазифалари сифатида қаралиши лозим.

Жумладан, нобанк кредит ташкилотлари ташкил этилиши ва ривожланишини таъминлаш учун лицензиялаш тартиб-қоидаларини соддалаштириш, таваккалчилик соҳаларини уларнинг имкониятларини мутаносиб равишда ҳисобга олган ҳолда тартибга солиш механизмларини жорий этиш муҳимдир. Айниқса, нобанк кредит ташкилотларининг тегишли инфратузилмалардан фойдаланишдаги имкониятларини тижорат банкларига тенглаштириш ва бу борада тенг шароитларни яратишга қаратилган қулай норматив-ҳуқуқий базани шакллантириш лозим. Бу эса нобанк молия хизматларига оид маҳсулот таклифлари, шакл ва турларини, шу жумладан, исломий молия хизматларини жорий этишнинг самарали ечимларни топишга шароит яратади.

Марказий банк қонунчиликка кўра нобанк кредит ташкилотларини назорат

қилишга, уларга алоқадор бўлган шахслардан ҳисобот ҳамда ҳужжатларни сўраб олишга қонуний ҳақли бўлиб ҳисобланади, шу билан бирга ҳар бир олинган ҳужжатларни текширишга, олинган ахборотни тушунтириб беришини талаб қилишга ҳақли. Бериладиган микроқарзларни фоиз ставкалари ва тўловларни ўрнатиш тартибини ҳам Марказий банк белгилайди.

“Нобанк кредит ташкилотлари ва микромолиялаштириш фаолияти тўғрисида”ги Қонун ҳужжатида кўра, Марказий банк ҳар бир микромолия ташкилоти ва ломбардларнинг ички аудитига доир талабларни белгилаб беради.

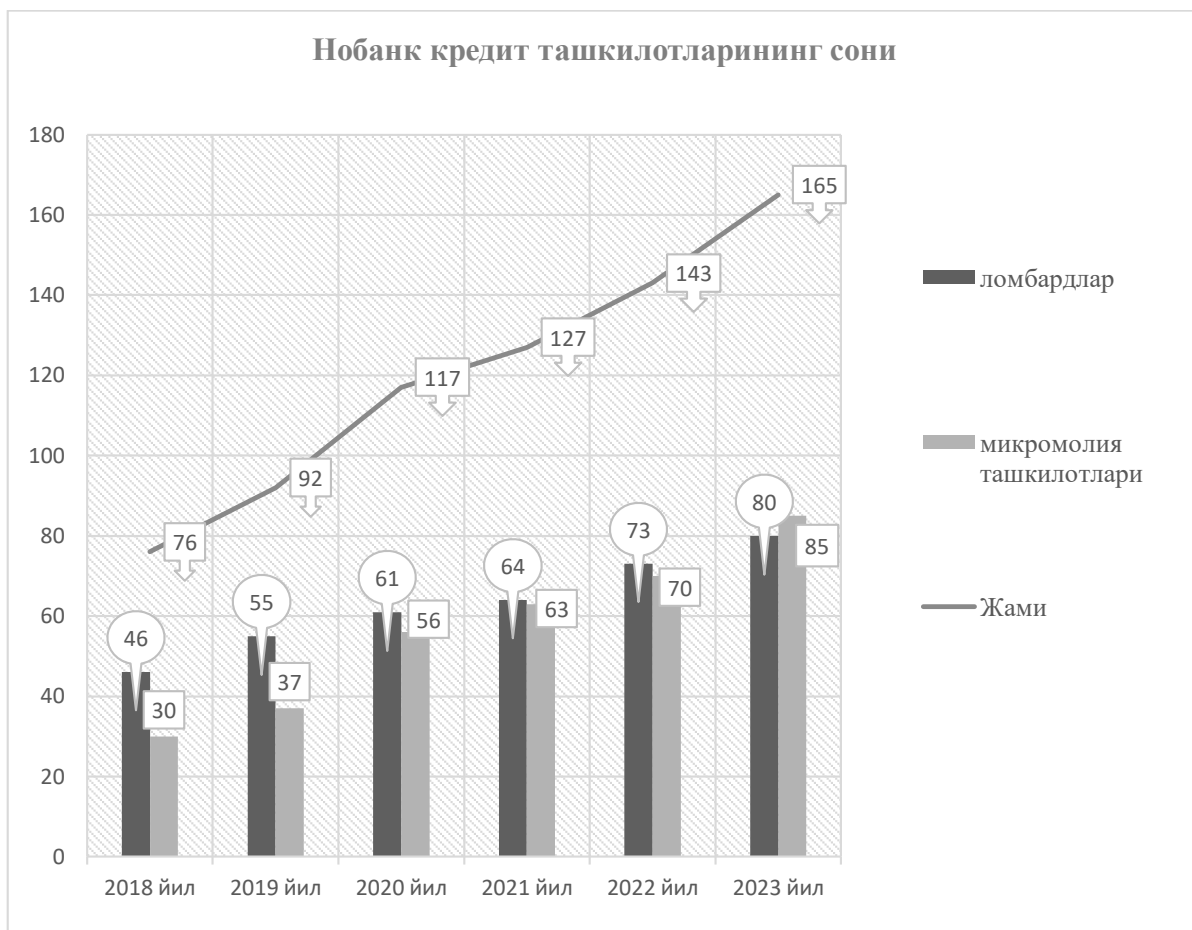
Таъкидлаш жоизки, Қонун билан банкларнинг айрим турдаги молиявий операцияларини амалга ошириш ҳуқуқига эга бўлган микрокредит ташкилотлари, ломбардлар ва ипотекани қайта молиялаштириш ташкилотлари фаолиятини тартибга солувчи нормалар тизимлаштирилмоқда. Марказий банк ислом молияси концепциясини ўз ичига олган нобанк кредит ташкилотлари тўғрисидаги қонунни қабул қилишни ҳам режалаштирган эди. Унга кўра, нобанк ташкилотларга кўпроқ хизматлар кўрсатиш ҳуқуқи берилади.

Шу билан бирга, қонунда кўзда тутилган қоидаларда нобанк кредит ташкилотлари хизматлари истеъмолчиларининг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш чоралари кучайтирилмоқда. Хусусан, қонунчилик даражасида нобанк кредит ташкилотларининг улар кўрсатадиган хизматлар тўғрисидаги маълумотларини, шартномалар шартларига бир томонлама ўзгартириш ёки қўшимчалар киритишни тақиқлаш тўғрисидаги талабларни, шунингдек, истеъмолчиларнинг молиявий операциялари тўғрисидаги маълумотларни ошкор қилмаслик мажбуриятлари белгиланмоқда. Умуман олганда, ушбу қонуннинг қабул қилиниши республикада ягона молия тизимининг тўлдирувчиси сифатида нобанк кредит ташкилотлари ривожига хизмат қилади.

2022 йил давомида нобанк кредит ташкилотларининг молиявий барқарорлик кўрсаткичлари ҳамда микромолиявий хизматлар кўрсатиш хажмларида ўсиш тенденцияси давом этди.

2022 йилда микромолиявий хизматлар бозорида янги иштирокчилар сифатида 15 та микромолия ташкилотлари ва 8 та ломбардлар, шунингдек микромолия ташкилотларининг 28 та филиал ва чакана хизматлар марказлари ҳамда ломбардларнинг 6 та филиаллари ташкил этилди. Натижада, нобанк кредит ташкилотларининг умумий сони ипотекани қайта молиялаштириш ташкилоти билан бирга 166 тага, шундан микромолия ташкилотлари 85 та ва ломбардлар 80 тага етди.

Ҳудудлар кесимида энг кўп ташкил этилган нобанк кредит ташкилотлари Тошкент шаҳри (75 та), Фарғона вилояти (22 та), Бухоро вилояти (16 та), Тошкент вилояти (13 та) ва Андижон вилоятига (10 та) тўғри келмоқда.

1-расм¹. Нобанк кредит ташкилотларининг сони.

Расмдан кўриш мумкинки, 2018 йилдан 2023 йилгача бўлган даврда нобанк кредит ташкилотлари сони икки баробардан кўпроққа ошган.

Нобанк кредит ташкилотлари активлари 2022 йилда 56 фоизга ортиб, 2023 йил 1 январь ҳолатига 4,3 трлн сўмни ташкил этган. Активларнинг ўсиши асосан кредит қўйилмаларининг 58 фоизга ошиши билан изоҳланади.

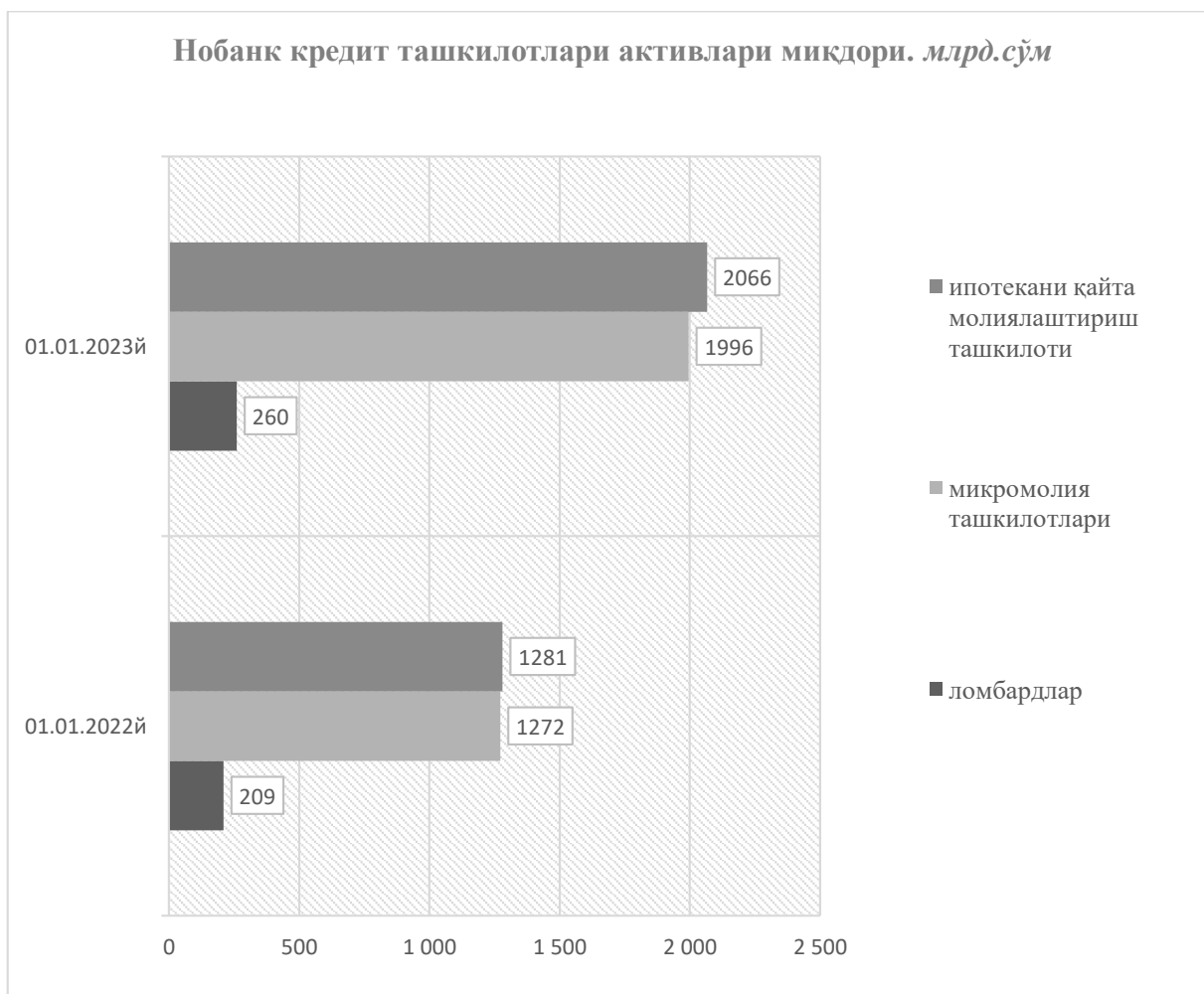
Хусусан, микромолия ташкилотлари активлари 57 фоизга (723 млрд сўмга) ўсиб, 1 996 млрд сўмга ва ломбардлар активлари 25 фоизга (51 млрд сўмга) кўпайиб, 260 млрд сўмга етган. Активлар ҳажмининг ўсиши асосан, кредитларнинг микромолия ташкилотларида 646 млрд сўмга ва ломбардларда 40 млрд сўмга ўсиши ҳисобига юзага келган.

Ипотекани қайта молиялаштириш ташкилотининг жами активлари 61 фоизга (785 млрд сўмга) ўсган ҳолда, 2,1 трлн сўмни ташкил этган (бунда кредитлар ҳажми 755 млрд сўмга ортган).

Таҳлилларимизни давом эттирган ҳолда айтишимиз мумкинки, нобанк кредит ташкилотлари активлари миқдориди маълум бир даврлар ичида ўсиш кузатилган. Қуйидаги расмда ипотекани қайта молиялаштириш ташкилоти,

¹ www.cbu.uz. Марказий банк расмий сайти маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланди.

микромолія ташкилоти, ломбардларнинг активлари солиштирилган.

2-расм². Нобанк кредит ташкилотлари активлари миқдори.

Расмдан маълумки, 2022 йил 1 январь ҳолати 2023 йил 1 январь ҳолатига солиштирилган бўлиб, нобанк кредит ташкилотлари активлари миқдорида ўтган даврдаги маълумотлар ўзгарганлигини кўриш мумкин.

Нобанк кредит ташкилотлари кредит қолдиғини таҳлил қиладиган бўлсак, кредит қолдиғининг энг кўп ўзгариши ипотекани қайта молиялаштириш ташкилотига тўғри келади.

² www.cbu.uz. Марказий банк расмий сайти маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланди.

3-расм³. Нобанк кредит ташкилотлари кредит қолдиғи.

Расмдан кўриниб турибтики, ўтган 2022 йилдан бу 2023 йилда нобанк кредит ташкилотлари кредит қолдиғидаги ўсиш сезиларли даражада ўсганини билиш мумкин. Яъни, 2022 йил давомида микромолия ташкилотлари ва ломбардлар томонидан кўрсатилган микромолиявий хизматлар ҳажми ўтган йилнинг мос даврига нисбатан 50 фоизга ошиб, 4,7 трлн сўм доирасида бўлган. 2023 йилнинг 1 январь ҳолатига жами микромолиявий хизматлар қолдиғи (2 трлн сўм) 51 фоизга, хусусан, микромолия ташкилотлари кредит қўйилмалари қолдиғи (1,8 трлн сўм) 56 фоизга ва ломбардлар кредит қолдиғи (215 млрд сўм) 23 фоизга ўсган.

Ўз навбатида, ипотекани қайта молиялаштириш ташкилоти томонидан аҳолини уй-жойларга бўлган ўсиб бораётган эҳтиёжини қондириш мақсадида тижорат банкларига ажратилган ресурслари қолдиғи 66 фоизга ортиб, 1,9 трлн сўмга етган.

2023 йил 1 январь ҳолатига барча нобанк кредит ташкилотларининг жами кредит қўйилмалари қолдиғи ўтган йилнинг мос даврига нисбатан 58 фоизга кўпайиб, 3,9 трлн сўмни ёки барча кредит ташкилотлари умумий кредитлаш ҳажмидаги улуши 1 фоизни ташкил этган.

³ www.cbu.uz. Марказий банк расмий сайти маълумотлари асосида муаллиф томонидан тайёрланди.

Нобанк кредит ташкилотлари томонидан жисмоний шахсларга ажратилган микроқарзлар қолдиғи ўтган йилнинг мос даврига нисбатан 48 фоизга ортиб, 1 958 млрд сўмга, тадбиркорлик субъектларига ажратилган микрокредитлар қолдиғи 5 баробарга кўпайиб, 60 млрд сўмга ҳамда микролизинг хизматлари ҳажми эса 3 баробарга ошиб, 2 млрд сўмга етган.

Умуман олганда нобанк кредит ташкилотларининг фаолиятини янада яхшилаш ва бу орқали республикада микромолиявий хизматлар сифатини ошириш учун саъй-ҳаракатлар қилинмоқда. Юқорида таъкидлаб ўтилган ислохотларни амалга оширилиши келгусида нобанк кредит ташкилотлари фаолиятини янада мустаҳкамлашга хизмат қилади.

Хулоса ва таклифлар.

Умуман олганда нобанк кредит ташкилотлари фаолияти бугунги кунда яхши ишламоқда. Шундай бўлсада, уларнинг фаолиятини янада такомиллаштириш борасида бирқанча вазифаларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ. Тижорат банклари каби ломбардлар ҳам аҳолига микромолиявий хизматлар кўрсатишда фаол ишлаб келмоқда.

Бугунги кунда Ўзбекистон Республикаси Марказий банки томонидан республикада фаолият кўрсатаётган нобанк кредит ташкилотлари, хусусан, улар фаолиятини тартибга солиш ва назорат қилиш борасида амалга оширилаётган чора-тадбирлар, шунингдек, улар фаолиятининг меъёрий-ҳуқуқий базаси янада такомиллаштирилиши нобанк кредит ташкилотларининг молиявий барқарорлигини ва фаолияти кўламини кенгайтиришга мустаҳкам замин яратмоқда.

Хусусий мулкни ҳимоя қилиш соҳасидаги амалга оширилган ислохотлар ва қабул қилинган қонунчилик ҳужжатларига қарамасдан ўзбошимчалик билан хусусий мулк ҳуқуқини поймол қилиш, айрим мансабдор шахсларнинг адолатсиз ва асоссиз вазлар билан кўчмас мол-мулкка аралашув ҳолатлари сўнгги йилларда кўп кузатилмоқда. Бу эса кўплаб низоли ҳолатларнинг келиб чиқишига сабаб бўлмоқда. Халқ вакилларининг таъкидлашича, қонун лойиҳасининг қабул қилиниши хусусий мулк дахлсизлигига, айрим мансабдор шахсларнинг асоссиз вазлар билан кўчмас мол-мулкка аралашув ҳолатларининг олдини олишга хизмат қилади.

Таъкидлаб ўтиш жоизки, “Нобанк кредит ташкилотлари ва микромолиялаш фаолияти тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонуни кучга кирди ва албатта бу муаммоларга ечим топилади деган фикрдамиз. Ушбу Қонунга кўра, микромолия ташкилоти фаолиятини амалга оширувчи тўлов ташкилотлари ўзида мавжуд бўлган кредит ахборотини кредит бюроларига ва Кредит ахборотининг давлат реестрига кредит ахбороти алмашинуви тўғрисидаги қонунчиликка мувофиқ тақдим этиши шарт. Шу билан бирга Қонунда, микромолия ташкилоти фаолиятини амалга оширувчи тўлов ташкилотидан

тўлов ташкилотининг фаолиятни амалга ошириш учун лицензияси чақириб олинганлиги унинг микромолия ташкилоти фаолиятини амалга оширувчи ташкилотлар реестридан чиқарилиши учун асос бўлади, бундан унинг микромолия ташкилоти сифатида қайта рўйхатдан ўтиши ҳоллари мустасно эканлиги, тўлов ташкилотининг юқори бошқарув органи томонидан микромолия ташкилоти сифатида фаолиятни амалга ошириш тўғрисида қарор қабул қилинган тақдирда, мазкур ташкилот: лицензия чақириб олинган кундан эътиборан ўн кун ичида бу ҳақда Марказий банкни хабардор қилиши; микромолия ташкилоти сифатида қайта рўйхатдан ўтиши ва Марказий банкка бу ҳақда лицензия чақириб олинган кундан эътиборан қирқ беш кун ичида маълумотлар тақдим этиши шартлиги таъкидланган[2].

Шуни таъкидлаш лозимки, жисмоний ва юридик шахслар, шу жумладан тегишинча яқин қариндошлари ҳамда уларга алоқадор шахслар билан биргаликда ҳаракат қилувчи жисмоний ва юридик шахслар, шунингдек Ўзбекистон Республикасининг норезидентлари бир ёки бир нечта битим натижасида нобанк кредит ташкилотининг устав фондидаги (устав капиталидаги) ўн фоизни ва ундан кўпроқ фоизни ташкил этадиган улушини бевосита ёки билвосита олгунига қадар Марказий банкнинг дастлабки рухсатномасини олиши шарт.

Нобанк кредит ташкилотининг устав капитали Ўзбекистон Республикаси миллий валютасида шакллантирилади ва фақат нобанк кредит ташкилотининг муассислари (иштирокчилари, акциядорлари) томонидан киритилган пул маблағларидан ташкил топади. Қонун ҳужжатига кўра, ломбардларнинг устав капитали беш юз миллион сўмни ташкил этади.

Мамлакатимизда макроиқтисодий барқарорлик ва юқори ўсиш суръатларини таъминлашда салмоқли ўрин эгаллаб келаётган кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни янада жадал ривожлантиришда нобанк кредит ташкилотлари фаолиятини мунтазам равишда такомиллаштириб бориш муҳим вазифалардан бири ҳисобланади.

Нобанк кредит ташкилотларининг қонунчилик асосида самарали фаолият олиб боришлари учун, уларнинг банклар билан ҳамкорликда ишлашлари бўйича мавжуд муаммолар етарлича ўрганилиб чиқилиши лозим. Энг асосийси, бу ташкилотларнинг ҳаётийлигини, ўз маблағларини вақтида қайтариб олиш ва у бўйича даромад ишлаш ҳамда барқарор фаолият юритишини таъминлашдир. Бундай тузилмаларнинг яратилиши кўп сонли кичик ишлаб чиқаришларни қўллаб-қувватлаш ва даромад келтирувчи фаолият билан шуғулланишга аҳоли кенг қатламини жалб қилишга олиб келади.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, қуйидаги таклифлардан келиб чиқиб нобанк кредит ташкилотлари фаолиятини яхшилашда янада самарали натижаларга эришилади дейиш мумкин:

-микромолиявий хизматлар кўрсатиш билан боғлиқ фаолиятни тартибга солувчи ягона ва бугунги кун талабидан келиб чиқиб жавоб берадиган ҳуқуқий базанинг шакллантириш;

-нобанк кредит ташкилотларини кредит бозорида фаолиятини янада такомиллаштириш;

-аҳолининг кенг қатламларига микромолиявий хизматлар кўрсатишга ихтисослашган кредит ташкилотларини ишлаш тамойилларини яхшилаш;

-нобанк кредит ташкилотлари фаолиятини назорат қилиш тизимини такомиллаштиришда хориж тажрибасидан кенгроқ фойдаланишга орқали уларнинг капитал базасини мустаҳкамлаш ва доимий ликвидлигини таъминлаш.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, нобанк кредит ташкилотлари фаолияти яхшиланишига қаратилган чора-тадбирлар, фикрлар ва илмий ёндошувлар улар фаолиятини ривожда ҳисса кўшади, деган умиддамиз.

Умуман олганда, нобанк кредит ташкилотлари хизматлар кўрсатаётганда истеъмолчиларга (мижозларга) нисбатан адолатлилик, ҳалоллик, шаффофлик, ўзаро ҳурмат ва ҳолислик тамойилларига риоя этиши керак.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. M.S.Tulayev, V.P.Qlichev, (2022). Moliyaviy hisob. (Darslik). ISBN 978-9943-8915-9-3, УО‘К: 657(075.8)
2. [Назарова Муслима Назаровна. \(2022\). НОБАНК КРЕДИТ ТАШКИЛОТЛАРИНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ . Journal of New Century Innovations, 10\(2\), 48–54.
<http://www.newjournal.org/index.php/new/article/view/985>](#)
3. Назарова Муслима Назаровна. (2023). Ломбардлар фаолиятининг замонавий ҳолати таҳлили. Образование наука и инновационные идеи в мире, 13(7), 50–59. Retrieved from <http://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/2783>
4. О.О.Худоёров (2022). ҲАЛҚАРО ТИЖОРАТ БАНКЛАРИНИНГ ТРАНСФОРМАЦИЯ ЙЎЛИДАГИ ТАЖРИБАЛАРИ. Newjournal.org часть №6 ст.51. <http://www.newjournal.org/index.php/new/article/view/994/847>
5. Қличев Б.П. (2022). Истеъмолчи манфаатлари асосида маҳсулотга баҳо шакллантириш масалалари таҳлили. “Иқтисодиёт: таҳлиллар ва прогнозлар”, ISSN: 2181-0567, 4 (20)-сон, 170-175, УЎК: 338.4 (575.1) <https://ifmr.uz/journals/18>
6. Тулаев, М. С., & Кличев, Б. П. (2022). ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УЧЕТА КОРПОРАТИВНЫХ ОБЛИГАЦИИ: ОБЯЗАТЕЛЬСТВО ИЛИ КАПИТАЛ. In Учет, анализ и аудит: их возможности и направления эволюции (pp. 146-154).
7. Адашалиев, Б. (2022). Ўзбекистонда корхоналар ва ташкилотларнинг молиявий ҳисоботининг халқаро стандартларига ўтишининг долзарб

- масалалари. Архив научных исследований, 2(1). извлечено от <http://journal.tsue.uz/index.php/archive/article/view/1127>
8. ХУДОЁРОВ О.О. (2023). Банк тизимини рақамлаштириш шароитида рақамламли банк технологиларини жорий қилиш. Образование наука и инновационные идеи в мире, 13(7), 99–107. Retrieved from <http://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/2788>
  9. Klichev, B.P., Tulaev, M.S. (2021). Issues of development of the analysis of business activity in joint-stock companies of Uzbekistan. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. ISSN: 2249-7137 Vol. 11, Issue 11, November 2021, 584-591
<https://doi.org/10.5958/2249-7137.2021.02539.8>
  10. Фарходовна Ирода Урманбекова. (2023). Иқтисодий рақамлаштириш шароитида электр энергия ишлаб чиқарувчи корхоналарда харажатлар ҳисоби ва таҳлилининг мақсад ва вазифалари. Образование наука и инновационные идеи в мире, 13(7), 91–98. retrieved from <http://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/2787>
  11. Салимов Шерзод Бахтиёрович. (2023). Ўзбекистон стратегик мақсадлар сари ривожланишда. Образование наука и инновационные идеи в мире, 13(7), 60–71, retrieved from <http://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/2784>
  12. О. Бозорова. (2023). Давлат томонидан тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлаш йўналишлари. Образование наука и инновационные идеи в мире, 13(7), 24–29. Retrieved from <http://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/2779>
  13. O. Khudoyorov, N Ernazarov (2020). Operating banks operations with foreign options and futures of foreign banks: Foreign experiences and their features - Journal of Critical Reviews, <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=43264712>
  14. Кличев, Б. (2023). Корхоналарда маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми таҳлилини такомиллаштириш масалалари. Направления развития благоприятной бизнес-среды в условиях цифровизации экономики, 1(01), 170 – 173, <https://doi.org/10.47689/TSUE2022-pp170-173>
  15. Yuldashev, J. A. (2022). Mechanisms of Customer Attraction Based on Marketing Strategies in Commercial Banks. EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY, 2(10), 25–32. Retrieved from <http://www.inovatus.es/index.php/ejbsos/article/view/1313>
  16. Юлдашев, Ж. (2021). Совершенствование методики оценки состояния отношений с клиентами в коммерческих банках. Экономика и инновационные технологии, (3), 233–244. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/economics_and_innovative/article/view/11885
  17. СУЛТАНОВ, М., & АДАШАЛИЕВ, Б. В. (2021). Фонд бозори савдолари фаоллигини оширишда молиявий саводхонликнинг ўрни. Архив научных исследований, 2(1). извлечено от <http://journal.tsue.uz/index.php/archive/article/view/384>
  18. Nazarova, M. N. (2023). Legal Framework for Microcredit Organizations in the Republic of Uzbekistan and Analysis of Their Current State. Asian Journal of

Technology & Management Research (AJTMR) ISSN, 2249(0892).

http://www.ajtmr.com/papers/Vol12Issue2/Vol12Iss2_P4.pdf

19. Урманбекова, И. Ф. (2023). Электр энергияси ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш ва унинг муқобил манбаларидан фойдаланиш имкониятларини ошириш йўллари. O‘zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali, 2(15), 317-322.
20. Салимов, Ш. (2021). Технопарк – фактор инновационного развития малого и среднего бизнеса. Экономика и инновационные технологии, (3), 106–115.
извлечено от
https://inlibrary.uz/index.php/economics_and_innovative/article/view/11872
21. Қличев Бахтиёр Пардаевич, (2023). Корхоналарда маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажми таҳлилини такомиллаштириш масалалари. Issues of improving the analysis of the volume of production at enterprises. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 13(7), 42–49. Retrieved from
<http://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/2782>
22. Тулаев, М. (2021). Разработка методики определения уровня существенности в аудите. Экономика и инновационные технологии, (5), 52–60. извлечено от
https://inlibrary.uz/index.php/economics_and_innovative/article/view/12137
23. Мусахонзода Икромжон Собирхон ўғли. (2023). Молиявий натижаларда шакллантиришда трансакцион харажатлар, муаммолар ва уларни бартараф этиш йўллари. Образование наука и инновационные идеи в мире, 13(7), 30–35. Retrieved from <http://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/2780>
24. Klichev, B.P., Choriev, I. X. (2021). The Issues Of Business Activity Organization In Uzbekistan. Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry (TOJQI).Volume 12, Issue 7, July 2021: 4587- 4593.-
<https://www.tojqi.net/index.php/journal/article/view/4494>
25. Қурбонов Мухиддин Абдуллаевич. (2023). Камерал солиқ назорати, риск анализларни смарт технологиялардан фойдаланилган ҳолда амалга оширишни такомиллаштириш. Образование наука и инновационные идеи в мире, 13(7), 36–41. Retrieved from
<http://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/2781>
26. Мусахонзода, И. (2022). Корхоналар молиявий натижаларини бошқариш тизими ва уни ҳозирги ислохотлар шароитида такомиллаштиришнинг зарурлиги. Архив научных исследований, 2(1). извлечено от
<http://journal.tsue.uz/index.php/archive/article/view/1969>
27. Курбонов, М. (2020). Зарубежный опыт эффективного использования финансовых ресурсов государственных целевых фондов. Экономика И Образование, 1(5), 163–166. извлечено от
https://inlibrary.uz/index.php/economy_education/article/view/4823
28. Ойбек Одилович Худоёров. (2016)The role of internal audit and internal control in banking sector. Молодой ученый. часть №9. ст 739-742.
<https://www.elibrary.ru/item.asp?id=25964274>
29. О.Худойоров (2017). Importance of credit risk management in banks. Экономика и бизнес: теория и практика. часть №5. 242-244.
<https://cyberleninka.ru/article/n/importance-of-credit-risk-management-in-banks>

30. Ф.Қ.Бобохўжаева. (2022). Банкларнинг иқтисодий ривожланишида маркетингнинг ўзига хос муҳим жihatлари. Eurasian journal of law, finance and applied sciences, 2(13), 156–159. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7466722>
31. Ф.Қ.Бобохўжаева. (2023). Банк ва мижоз ўртасидаги иқтисодий муносабатларда маркетингнинг ўрни ва ахамияти. Образование наука и инновационные идеи в мире, 13(7), 121–127. Retrieved from <http://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/2790>
32. Бозорова, О. (2022). Корхоналар молиявий ҳолатини таҳлил қилишнинг ахамияти. Архив научных исследований, 2(1). извлечено от <http://journal.tsue.uz/index.php/archive/article/view/1084>
33. Тулаев, М. (2021). Аудитнинг халқаро стандартлари асосида аудиторлик текширувини ташкил қилиш масалалари. Архив научных исследований, 1(1).
34. Бозорова, О. (2022). Баланс ликвидлигини таҳлили. Архив научных исследований, 2(1). извлечено от <http://journal.tsue.uz/index.php/archive/article/view/1355>
35. Тулаев Мирзакул Саламович. (2023). Ижара олинган асосий воситалар хисоби – молиявий фаолиятни молиялаштириш манбаси. Образование наука и инновационные идеи в мире, 13(7), 3–15. Retrieved from <http://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/2777>
36. Musahonzoda, I. (2019). About organization of additional vocational training of accountants. Humanitarian and SocioEconomic Sciences Journal, (2), 30-34. https://www.elibrary.ru/download/elibrary_38230413_58575723.pdf